

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 399

Rachunkowość a controlling

Redaktorzy naukowi
Edward Nowak
Piotr Bednarek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Joanna Świrska-Korłub

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Marcin Orszulak

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska

(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-523-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Anna Balicka: Controlling ekologiczny w przedsiębiorstwie.....	13
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska, Sylwia Meller: Proces wdrażania controllingu w praktyce przedsiębiorstw	22
Wioletta Baran, Sylwia Morawska: Kontrola zarządcza w jednostkach organizacyjnych sądu.....	32
Piotr Bednarek: Premie i nagrody dla audytorów wewnętrznych a skuteczność audytu wewnętrznego w sektorze prywatnym i publicznym	41
Renata Biadacz: Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej.....	55
Małgorzata Białas: Wycena instrumentów finansowych według wartości godziwej w bankach	67
Anna Bieniasz: Determinanty rentowności kapitału własnego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce.....	76
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka: Controlling strategiczny szkoły wyższej.....	84
Adam Bujak: Ewaluacja przedsięwzięć inwestycyjnych dotyczących funkcjonowania systemu informacyjnego rachunkowości w przedsiębiorstwie	103
Andrzej Bytniewski: Podsystem finansowo-księgowy jako instrument rachunkowości zarządczej i controllingu.....	111
Jolanta Chluska, Waldemar Szczepaniak: Controlling finansowy w projektach unijnych realizowanych w uczelniach publicznych.....	121
Halina Chłodnicka: Wycena przedsiębiorstwa w upadłości a wartość godziwa	130
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Controlling w zakładzie ubezpieczeń w świetle nowych uwarunkowań rynkowych.....	142
Joanna Dyczkowska: To what extent companies listed on alternative investment markets disclose strategic information in their annual reports? – comparative case studies.....	153
Joanna Dynowska: Czynniki ograniczające wdrażanie controllingu w świetle badań ankietowych	168
Krzysztof Dziadek: Wykorzystanie budżetowania w zarządzaniu projektami unijnymi – wyniki badań	176
Wojciech Flieger: Informatyczne wspomaganie zarządzania ryzykiem poprzez procedury audytu.....	186

Magdalena Jaworzyńska: Analiza strategiczna zakładu opieki zdrowotnej na potrzeby stworzenia jego modelu biznesowego – studium przypadku..	196
Marcin Jędrzejczyk: Addytywna, analityczna funkcja produkcji w ocenie poziomu zarządzania jednostką gospodarczą	208
Angelika Kaczmarczyk: Koncepcje wyceny a przydatność informacji sprawozdawczej małych przedsiębiorstw	216
Zdzisław Kes: Badanie nierównomierności odchyleń w kontroli budżetowej	224
Ilona Kędzierska-Bujak: Perspektywa interesariuszy a strategia Uniwersytetu Szczecińskiego – wybrane zagadnienia	235
Marcin Klinowski: Determinanty sukcesu projektów	245
Konrad Kochański: Formy ewidencji działalności gospodarczej a rachunkowość zarządcza w obszarze marketingu w świetle badań empirycznych...	255
Tomasz Kondraszuk: Projekt urzędniowy gospodarstwa jako narzędzie planowania strategicznego w rolnictwie.....	267
Krzysztof Konstantyn: Koncepcja wdrożenia rachunku odpowiedzialności w ośrodkach odpowiedzialności za inwestycje w przedsiębiorstwach produkujących konstrukcje budowlane.....	277
Magdalena Kowalczyk: Mierniki controllingu personalnego w jednostkach samorządu terytorialnego.....	287
Jarosław Kujawski: Demotywuujące i dysfunkcjonalne aspekty ceny transferowej	295
Agnieszka Lew: Badanie przez biegłego rewidenta przychodów i kosztów jako elementów podatnych na oszustwa księgowo.....	306
Paweł Malinowski, Tomasz Ćwieląg, Edyta Prozorowska, Piotr Słomianny: Technologia SOA w optymalizacji procesów biznesowych na przykładzie MPWiK Wrocław S.A.....	313
Krzysztof Małys: Controlling w publicznej szkole wyższej – zarys problemu	322
Elżbieta Marcinkowska: Outsourcing i offshoring procesu rachunkowości – modele dostawy usługi	333
Marek Masztalerz: Komunikacja w rachunkowości zarządczej	343
Remigiusz Napiecek: Współzależność głównych obszarów działania uczelni wyższej	352
Bartłomiej Nita: Stan i perspektywy rozwoju rachunkowości zarządczej w XXI wieku w praktyce.....	361
Edward Nowak: Klasyfikacyjna funkcja rachunkowości	373
Marta Nowak: Czy rachunkowość jest moralna? Dyskurs z pogranicza pomiaru gospodarczego oraz filozofii etyki.....	383
Michał Poszwa: Kasowe uznawanie kosztów uzyskania przychodów – konsekwencje dla rozliczeń i zarządzania	393
Marzena Remlein: Self-billing w transakcjach handlowych pomiędzy podmiotami grupy kapitałowej	401
Dariusz Ryszard Rutowicz: Wyzwania stojące przed rachunkowością zarządczą modeli biznesowych	409

Dorota Śladkiewicz: Wartość przedsiębiorstwa w świetle teorii zasobowej ..	419
Anna Stronczek, Sylwia Krajewska: Oczekiwania jednostek sektora zamówień publicznych w zakresie wsparcia rachunkowości zarządczej przez zintegrowane systemy zarządzania.....	428
Wiesław Szczęsny: „Pułapka” rentowności w polityce finansowej przedsiębiorstw	436
Alfred Szydelko: Wpływ KSR nr 9 „Sprawozdanie z działalności” na rachunkowość	446
Magdalena Szydelko: Ramy koncepcyjne zastosowania benchmarkingu w klastrze	456
Agnieszka Tubis: Controlling procesu eksploatacji – wstępna charakterystyka	466
Piotr Urbanek: Przesłanki i bariery budżetowania operacyjnego w uczelni publicznej.....	477
Wiesław Wasilewski: Controlling ryzyka w instytucjach kultury.....	485
Aleksandra Wiercińska: Wykorzystanie benchmarkingu w zarządzaniu finansami szpitali na przykładzie województwa pomorskiego.....	491
Grzegorz Zimon: Wpływ strategii zarządzania zapasami na wyniki finansowe przedsiębiorstw	500

Summaries

Anna Balicka: Ecological controlling in the company.....	13
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska, Sylwia Meller: The process of controlling implementation in companies practice	22
Wioletta Baran, Sylwia Morawska: Management control in organizational units of courts	32
Piotr Bednarek: Bonuses and rewards for internal auditors vs. internal audit effectiveness in a private and public sector	41
Renata Biadacz: Historical aspect of income statement of interwar period in Poland	55
Małgorzata Białas: Valuation of financial instruments at fair value in the banks	67
Anna Bieniasz: Determinants of return on equity of companies in the food industry	76
Agnieszka Bienkowska, Zygmunt Kral, Anna Zablocka-Kluczka: Strategic controlling of universities	84
Adam Bujak: The evaluation of investments relating to the functioning of the accounting information system in an enterprise	103
Andrzej Bytniewski: A financial and accounting subsystem as an instrument for management accounting and controlling	111
Jolanta Chluska, Waldemar Szczepaniak: Financial controlling in the EU projects implemented in public universities	121

Halina Chłodnicka: Valuation of an insolvent business vs. fair value	130
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Controlling in the insurance company in the new market conditions.....	142
Joanna Dyczkowska: W jakim stopniu spółki notowane na rynkach alternatywnego obrotu ujawniają informacje strategiczne w raportach rocznych – analiza porównawcza przypadków	153
Joanna Dynowska: Factors that limit controlling implementation as revealed by questionnaire surveys.....	168
Krzysztof Dziadek: Use of budgeting in the EU projects management – research findings	176
Wojciech Fliegner: Computer aid of risk management through audit procedures	186
Magdalena Jaworzyńska: Strategic analysis of public healthcare centre to create its business model – case study	196
Marcin Jędrzejczyk: The additive, cost production function in the management assessment process of business entity	208
Angelika Kaczmarczyk: Valuation concepts vs. usefulness of reporting information of small businesses.....	216
Zdzisław Kes: The study of fluctuation of deviations in the budgeting control	224
Iłona Kędzierska-Bujak: The stakeholders perspective vs. the strategy of the University of Szczecin – selected issues	235
Marcin Klinowski: Project success factors	245
Konrad Kochański: Account and tax books vs. management accountancy in the area of marketing in the light of empirical research	255
Tomasz Kondraszuk: Appliance project of agricultural farm as a tool for strategic planning in agriculture	267
Krzysztof Konstantyn: The conception of introduction of responsibility accounting in the centers responsible for investment in building construction enterprises	277
Magdalena Kowalczyk: Personnel controlling measures in local government units.....	287
Jarosław Kujawski: Demotivating and dysfunctional aspects of transfer price	295
Agnieszka Lew: Auditor’s revenue and expense audit as an element susceptible to accounting fraud	306
Paweł Malinowski, Tomasz Ćwieliąg, Edyta Prozorowska, Piotr Słomianny: SOA technology in business process optimalization on the example of MPWiK Wrocław S.A.	313
Krzysztof Małys: Controlling in public institutions of higher education – the outline of the problem.....	322
Elżbieta Marcinkowska: Outsourcing and offshoring of accounting process – service delivery models	333
Marek Masztalerz: Communication in management accounting	343

Remigiusz Napiecek: Interdependence of the main areas of university activity	352
Bartłomiej Nita: The state and development trends of management accounting in 21 st century in practice	361
Edward Nowak: The discriminant function of accounting	373
Marta Nowak: Is accounting moral? Discourse on economic measurement and philosophy of ethics	383
Michał Poszwa: Checkout the cost to obtain revenue recognition – implications for settlements and management	393
Marzena Remlein: Self-billing in commercial transactions between the entities of the capital group.....	401
Dariusz Ryszard Rutowicz: Challenges facing management accounting of business models.....	409
Dorota Śładkiewicz: Enterprise value in the light of resource-based theory ..	419
Anna Stroncsek, Sylwia Krajewska: Expectations of public procurement sector units concerning the support for managerial accounting through integrated management systems	428
Wiesław Szczęsny: The “trap” of profitability in the financial policy of enterprises	436
Alfred Szydelko: The influence of the Polish Accounting Standard No. 9 “Report on the activities” on accounting	446
Magdalena Szydelko: A conceptual framework for benchmarking companies in a cluster.....	456
Agnieszka Tubis: Controlling of maintenance and operation process – preliminary characteristics.....	466
Piotr Urbanek: Premises and barriers of operational budgeting in public higher education institution	477
Wiesław Wasilewski: Risk controlling in cultural institutions.....	485
Aleksandra Wiercińska: The use of benchmarking in the financial management of hospitals on the example of Pomeranian Voivodeship.....	491
Grzegorz Zimon: Influence of inventory management strategy on financial results of companies	500

Małgorzata Białas

AGH w Krakowie

e-mail: mbialas@zarz.agh.edu.pl

WYCENA INSTRUMENTÓW FINANSOWYCH WEDŁUG WARTOŚCI GODZIWEJ W BANKACH

VALUATION OF FINANCIAL INSTRUMENTS AT FAIR VALUE IN THE BANKS

DOI: 10.15611/pn.2015.399.06

Streszczenie: Tematyka pracy koncentruje się na instrumentach finansowych wycenianych według wartości godziwej. Celem artykułu jest sprawdzenie, jakie dane są podstawą do ustalenia tej wartości: czy są to dane obserwowalne, czy też nie. W pracy wykorzystano sprawozdania finansowe ośmiu banków notowanych na WGPW. Z analizy wynika, że w niewielkim stopniu banki, wykorzystując dane nieobserwowalne, wyceniają instrumenty finansowe według wartości godziwej (średnio 3,9% sumy tych instrumentów). Korelacje liczone między stopniem wykorzystania tych danych a wskaźnikami rentowności aktywów są raczej słabe.

Słowa kluczowe: wycena, instrumenty finansowe, wartość godziwa.

Summary: The subject of this paper focuses on financial instruments measured at fair value. The aim of this article is to examine what data are the basis for determining this value and whether these data are observable or not. The study was based on the financial statements of eight banks listed on the Warsaw Stock Exchange. The analysis shows that, based on unobservable data banks valuations of financial instruments at fair value is low (average of 3.9% of the sum of these instruments). Calculated correlations between the degree of use of the data and indicators of return on assets are rather weak.

Keywords: valuation, financial instruments, fair value.

1. Wstęp

Instrumenty finansowe stanowią w bankach ważną pozycję. Niektóre z tych instrumentów wyceniane są według wartości godziwej, bazując na danych pochodzących z aktywnych rynków w sposób bezpośredni i pośredni lub w oparciu o dane nieobserwowalne. Wycena w oparciu o ostatnią grupę danych może budzić pewne kontrowersje, gdyż dane wejściowe w tym wypadku są nieweryfikowalne. Na szczęście banki mają obowiązek ujawniać źródło pochodzenia danych wykorzystywanych do ustalania wartości godziwej zgodnie z MSSF 7.

Celem artykułu jest sprawdzenie, z jakich danych banki notowane na WGPW korzystają przy ustalaniu wartości godziwej oraz jaki to ma wpływ na ich wskaźniki rentowności aktywów. Dzięki temu dowiemy się, w jak dużym stopniu banki starają się wykreować wyższy wynik finansowy.

2. Pojęcie i wycena instrumentów finansowych

Na gruncie polskich przepisów pojęcie instrumentu finansowego pojawiło się w 2000 r. w ustawie o rachunkowości, gdzie podano jedynie ogólną definicję i zasady wyceny. Natomiast szczegółowe rozwiązania zawarto w Rozporządzeniu Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. (zwanym dalej RMF)¹. Krajowe regulacje w dużej mierze wzorowały się na międzynarodowych standardach rachunkowości (MSR), a w szczególności na MSR 32 „Instrumenty finansowe: prezentacja” oraz MSR 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena”.

Zgodnie z powyższymi wytycznymi instrument finansowy to umowa, która skutkuje jednocześnie powstaniem składnika aktywów finansowych u jednej ze stron oraz zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego u drugiej strony.

Według MSR 39 oraz RMF instrumenty finansowe zostały podzielone na cztery kategorie:

- inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności,
- pożyczki i należności,
- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży,
- aktywa lub zobowiązania finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy (zgodnie z RMF kategorię tę określa się mianem „aktywa finansowe przeznaczone do obrotu”).

Przy wycenie pożyczek i należności własnych oraz inwestycji utrzymywanych do terminu wymagalności jednostka stosuje skorygowaną cenę nabycia według zapisów RMF. Zamiast określenia skorygowanej ceny nabycia standardy międzynarodowe posługują się pojęciem „zamortyzowanego kosztu”. Natomiast aktywa finansowe przeznaczone do obrotu oraz aktywa finansowe dostępne do sprzedaży jednostka wycenia w wartości godziwej.

Według MSR 39 najlepszym potwierdzeniem wartości godziwej są ceny notowane na aktywnym rynku. Jeśli nie istnieje aktywny rynek dla danego instrumentu, jednostka wyznacza wartość godziwą przy zastosowaniu innych technik wyceny.

3. Wartość godziwa

Przez długi okres koncepcja wyceny według kosztu historycznego dominowała w rachunkowości. W Stanach Zjednoczonych dopiero w 1976 r. został opublikowany FAS (ang. *Financial Accounting Standards*) nr 13, wprowadzając tym samym poję-

¹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych Dz.U. nr 149, poz. 1674 z późn. zmianami.

cie wartości godziwej jako „ceny, po której nieruchomość może być sprzedana w ramach transakcji pomiędzy podmiotami, które nie są ze sobą powiązane” [Zeff 2007]. W 1991 r. wprowadzony FAS 107 zezwolił na wycenę według wartości godziwej wszystkich instrumentów finansowych. We wrześniu 2006 r. został opublikowany SFAS (ang. *Statement of Financial Accounting Standards*) nr 157 „Wycena według wartości godziwej”, w którym zostały określone ramy koncepcyjne dotyczące wyceny według wartości godziwej oraz określono, jakie informacje muszą być podane w sprawozdaniach finansowych w związku z tą metodą wyceny. Zgodnie z tym standardem wartość godziwa jest definiowana jako „cena, która może być osiągnięta w wyniku sprzedaży aktywa lub uregulowania zobowiązań w ramach zwykłej transakcji pomiędzy uczestnikami rynku w dacie wyceny”. Definicja ta odzwierciedla zatem cenę przy hipotetycznej transakcji [Barlev i in. 2003].

Z kolei na gruncie europejskim IASB (ang. *International Accounting Standards Board*) po raz pierwszy użyła pojęcia *fair value* jako podstawy wyceny instrumentów finansowych w 1998 r. w IAS (ang. *International Accounting Standards*) nr 32 i 39. W późniejszym okresie wycena ta pojawiała się w kolejnych standardach. Wartość godziwa stała się do tego stopnia popularnym określeniem, że w 2007 r. D. Thovenin doliczył się użycia terminu *fair value* aż 3996 razy w międzynarodowych standardach (za: [Ristea i in. 2010]).

Ocena wartości godziwej, jej wad i zalet była już przedmiotem wielu publikacji. W tym miejscu zostaną przedstawione jedynie wybrane opinie.

Do najważniejszych korzyści z wyceny według wartości godziwej zaliczono w 1999 r. następujące cechy [Bernheim 1999]:

- przewidyjący charakter – można się z niej dowiedzieć o przyszłych przepływach finansowych;
- porównywalność – odzwierciedla uaktualnioną wartość instrumentów bez względu na charakter tych instrumentów;
- spójność – pozwala na czynne zarządzanie ryzykiem finansowym;
- ograniczona złożoność – jest łatwiejsza niż inne modele rachunkowości;
- neutralność – poprzez określenie przez zewnętrzne dane, wartość godziwa jest niezależna od intencji określonych osób, jakości wyceny, daty wyceny i natury instrumentów.

Ostatnia z wymienionych korzyści, a mianowicie neutralność, może wydawać się dość kontrowersyjna. Wynika to z samego założenia wartości godziwej. Wartość ta nie musi się bowiem pojawiać na aktywnym rynku, lecz może być oszacowana także na podstawie modeli ekonometrycznych. Modele te są jednak podatne na manipulowanie danymi wejściowymi i wynikami końcowymi. Wówczas wycena według wartości godziwej staje się wynikiem estymacji (oszacowania), a nie obserwacji ceny rynkowej. W definicji wartości godziwej jest mowa o transakcji, która mogłaby mieć miejsce, ale która w rzeczywistości nie zaistniała [Raiman 2007]. W związku z tym większość procesu wyceny wyraża jedynie opinię, a nie pewność.

Mimo to wartość godziwa uważana jest za bardziej kompletną informację niż wycena według wartości historycznej, gdyż przedstawia względnie aktualną wartość poszczególnych elementów i ich jakościowy charakter. Pojawiła się nawet koncepcja, że gdyby w bilansie odzwierciedlono wszystkie aktywa, zobowiązania i kapitały własne w wartości godziwej, to dopiero wówczas wyniki pokazałyby rzeczywistą wartość przedsięwzięcia gospodarczego [Barlev i in. 2003].

Natomiast naukowcy wyliczyli na podstawie badań przeprowadzonych w 202 bankach komercyjnych, że gdyby zastosowano wartość godziwą do wszystkich elementów bilansu, otrzymano by wartość aż trzy razy wyższą niż dotychczasowa suma bilansowa i aż pięć razy wyższy zysk netto [Hodder i in. 2006].

Znając istotę wartości godziwej, jej zalety i zagrożenia z nią związane, ważne jest, aby wiedzieć, w jaki sposób dokonywana jest wycena składników sprawozdań finansowych według wartości godziwej. Jest to szczególnie istotne w odniesieniu do banków, w których udział instrumentów finansowych wycenianych według wartości godziwej jest stosunkowo wysoki w porównaniu z innymi podmiotami niefinansowymi. Dodatkowo świadomość przypadku banku Lehman Brothers ujawnia zagrożenie, jakie może towarzyszyć wycenie według wartości godziwej w oparciu o modele ekonometryczne, w których użyto danych będących wynikiem subiektywnej oceny, a przez to nie podlegających weryfikacji.

W świetle powyższych rozważań coraz ważniejsza staje się informacja dotycząca źródeł pochodzenia danych wykorzystywanych do oszacowania wartości godziwej.

4. Źródła pochodzenia danych do ustalania wartości godziwej

Zgodnie z Międzynarodowym Standardem Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) nr 7 „Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji” przy ustalaniu wartości godziwej instrumentów finansowych jednostki mają obowiązek ujawniać informacje ilościowe i jakościowe, które były podstawą dokonania tej wyceny. Ujawnienia te dotyczą między innymi trzypoziomowej hierarchii klasyfikacji danych wejściowych, a zgodnie z MSSF 13 „Wycena wartości godziwej” mają zastosowanie do wszystkich składników aktywów i zobowiązań wycenianych w wartości godziwej.

We wspomnianej hierarchii wartości priorytet mają nie same techniki wyceny stosowane do ustalenia wartości godziwej, lecz dane wejściowe wykorzystywane w tych technikach. Na tej podstawie wyodrębniono dane wejściowe na trzech poziomach (tab. 1).

Dane wejściowe na poziomie 1 są cenami notowanymi na aktywnych rynkach za identyczne aktywa, do których jednostka ma dostęp w dniu wyceny.² Ceny te stanowią najbardziej wiarygodny dowód dla wartości godziwej.

Dane wejściowe na poziomie 2 dotyczą danych innych niż ceny notowane na poziomie 1, które jednak są obserwowalne w odniesieniu do danego składnika akty-

² Na podstawie par. 73 MSSF 13.

Tabela 1. Hierarchia pochodzenia danych wejściowych wykorzystywanych przy ustalaniu wartości godziwej

Poziomy	Źródło danych wejściowych wykorzystywanych przy danym poziomie
Poziom 1	ceny za identyczny składnik aktywów pochodzące z aktywnych rynków
Poziom 2	ceny nienotowane na aktywnym rynku, ale które są obserwowalne w sposób pośredni lub bezpośredni
Poziom 3	dane nieobserwowalne, oszacowane samodzielnie przez jednostkę

Źródło: opracowanie własne na podstawie MSSF 13.

wów w sposób pośredni lub bezpośredni. Przykładowo do takich danych wejściowych będą należały ceny podobnych aktywów notowane na aktywnych rynkach, ceny identycznych lub podobnych aktywów notowanych na nieaktywnych rynkach.

Natomiast dane wejściowe na poziomie 3 są nieobserwowalne. W tym przypadku jednostka samodzielnie je opracowuje, wykorzystując najlepsze informacje dostępne w danych okolicznościach. Jednostka może w tym wypadku polegać także na własnych danych wejściowych, jednak powinna je korygować, jeżeli z racjonalnie dostępnych informacji wynika, że inni uczestnicy rynku wykorzystaliby inne dane.³

5. Opis badań i wyników

Upadek Banku Lehman Brothers uświadomił, że nie wystarczy wiedzieć, co jest wyceniane w wartości godziwej, ale istotna jest także informacja, skąd pochodzą dane do ustalenia tej wartości. Niestety w przypadku tego banku okazało się, że znacząca wartość składników aktywów wycenianych według wartości godziwej opierała się na danych nieobserwowalnych, czyli na danych oszacowanych samodzielnie przez jednostkę, co okazało się zgubne dla tej instytucji.

Aby przekonać się, że bankom działającym w Polsce nie grożą podobne konsekwencje, przeprowadzono analizę sprawozdań finansowych banków notowanych na WGPW. Celem badania było uzyskanie informacji, w jak dużym stopniu banki ustalają wartość godziwą instrumentów finansowych, korzystając z danych wejściowych z poziomu 3. Ponadto starano się sprawdzić, czy istnieje jakaś zależność między danymi wejściowymi wykorzystywanymi do wyceny instrumentów finansowych według wartości godziwej a rentownością aktywów wybranych banków. Na podstawie dedukcji można przypuszczać, że banki, którym będzie zależało na wykazaniu korzystnego wyniku finansowego, będą częściej korzystały z danych pochodzących z poziomu 3. Jest to kategoria, w której dane nie pochodzą z rynku, lecz są samodzielnie szacowane przez jednostkę. Największym problemem w tym wypadku jest brak możliwości zweryfikowania tych danych.

³ Na podstawie par. 89 MSSF 13.

Aby odpowiedzieć na wyżej wymienione pytania, przeanalizowano sprawozdania finansowe wybranych ośmiu banków. Okres analizy obejmował lata 2009-2013.

Na początku banki zostały uszeregowane według wartości sumy bilansowej na dzień 31 grudnia 2013 r., począwszy od najmniejszych do największych. Wyniki klasyfikacji przedstawiono w tab. 2 w drugiej kolumnie. Natomiast w kolejnych kolumnach tej tabeli przedstawiono udział wartości instrumentów finansowych wycenianych według wartości godziwej w sumie bilansowej wybranych banków.

Tabela 2. Suma bilansowa na 31.12.2013 r. oraz udział wartości instrumentów finansowych wycenianych według wartości godziwej w sumie bilansowej wybranych banków

Nazwa banku	Suma aktywów na 31.12.2013 /w tys. zł/	31.12.2009	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013
ING Bank Śląski S.A.	86 751	bd	29%	26%	30%	29%
BOŚ S.A.	18 331 881	12%	19%	17%	19%	21%
Alior Bank S.A.	25 544 780	bd	bd	19%	20%	13%
BPH S.A.	32 110 231	6%	14%	16%	15%	21%
BGŻ S.A.	35 763 492	bd	19%	18%	20%	18%
Bank Zachodni WBK S.A.	103 367 046	15%	19%	30%	22%	24%
Pekao S.A.	155 286 630	21%	22%	20%	20%	23%
PKO BP S.A.	196 279 932	16%	14%	16%	15%	17%
Średnia dla wszystkich banków		14%	19%	20%	20%	21%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych wybranych banków dostępnych na ich oficjalnych stronach internetowych (data odczytu: 28.01.2015).

Widać wyraźnie, że najmniejszy bank spośród analizowanych banków posiada największy udział instrumentów finansowych w sumie bilansowej w granicach 26-30%. Z kolei największy bank, jakim jest PKO BP S.A., ma udział instrumentów finansowych na umiarkowanym poziomie, aczkolwiek wartość tych instrumentów finansowych jest jedną z wyższych.

Ogólnie udział instrumentów finansowych w sumie bilansowej wykazuje tendencję rosnącą, sądząc po średnich wartościach wyliczonych dla wszystkich analizowanych banków.

Analizując źródła pochodzenia danych wykorzystywanych przy wycenie instrumentów finansowych według wartości godziwej (tab. 3), można zauważyć, że w badanym okresie banki stosunkowo rzadko korzystały z danych nieobserwowalnych, czyli niepochodzących z rynku.

Tabela 3. Średni udział wartości instrumentów finansowych wycenianych według wartości godziwej z uwzględnieniem źródeł pochodzenia danych w wartości tych instrumentów ogółem

Nazwa banku	Dane z poziomu 1 / suma instrumentów fin.	Dane z poziomu 2 / suma instrumentów fin.	Dane z poziomu 3 / suma instrumentów fin.
ING Bank Śląski S.A.	0,6439	0,3511	0,0049
BOŚ S.A.	0,6765	0,2408	0,0827
Alior Bank S.A.	0,7205	0,2508	0,0286
BPH S.A.	0,0012	0,9543	0,0445
BGŻ S.A.	0,6240	0,3559	0,0200
Bank Zachodni WBK S.A.	0,5655	0,3281	0,1064
Pekao S.A.	0,5747	0,3998	0,0255
PKO BP S.A.	0,3208	0,6773	0,0019
Średnia dla wszystkich banków	0,5159	0,4448	0,0393

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych wybranych banków dostępnych na ich oficjalnych stronach internetowych (data odczytu: 28.01.2015).

W największym stopniu Bank Zachodni WBK S.A. korzystał z danych z poziomu 3 do wyceny instrumentów finansowych (11% wartości instrumentów finansowych). Na ten uśredniony wynik wpływ miała wycena tych instrumentów na koniec 2008 r., 2009 r. oraz 2012 r., gdy udział danych z poziomu 3 służył do wyceny aż 15% wartości instrumentów finansowych.

Z kolei największy bank PKO BP S.A. w najmniejszym stopniu korzystał z danych z poziomu 3. W przypadku tego banku dominowała wycena z wykorzystaniem danych pochodzących głównie z poziomu 2. Podobnie było w banku BPH S.A., w którym również dominowały dane z poziomu 2 (średnio 95% wartości instrumentów finansowych), natomiast zainteresowanie pozostałymi danymi było znikome.

Pozostałe banki, wyceniając instrumenty finansowe w wartości godziwej, posługiwały się danymi głównie z poziomu 1.

W dalszej części opracowania przeanalizowano zależność między wskaźnikiem ROA a źródłem pochodzenia danych służących do ustalenia wartości godziwej instrumentów finansowych. Miało to na celu określenie wpływu rodzaju pozyskanych danych dotyczących wartości godziwej na wskaźniki rentowności. Dzięki temu będzie można przekonać się, czy i w jak dużym stopniu banki starają się wykreować wyższy wynik finansowy poprzez wycenę według wartości godziwej.

W związku z tym wyliczono korelacje między wskaźnikiem ROA a udziałem wartości instrumentów finansowych wycenianych według wartości godziwej w sumie tych instrumentów, z podziałem na źródło pochodzenia danych (poziom 1, 2 lub 3). Dla uproszczenia przez A_j oznaczono udział danego źródła danych niezbędnych do określenia wartości godziwej instrumentów finansowych w sumie tych instrumen-

tów, gdzie i oznacza numer poziomu danych, czyli 1, 2 lub 3. Poniżej, w tab. 4, została przedstawiona korelacja między A_i a wskaźnikami rentowności aktywów ROA dla poszczególnych banków.

Tabela 4. Korelacje między A_i a wskaźnikiem ROA dla poszczególnych banków

Nazwa banku	Korelacja między A_1 i wskaźnikiem ROA	Korelacja między A_2 i wskaźnikiem ROA	Korelacja między A_3 i wskaźnikiem ROA
ING Bank Śląski S.A.	0,1189	-0,1030	-0,4017
BOŚ S.A.	0,9510	-0,8051	0,2049
BPH S.A.	0,3156	-0,4081	0,3954
Bank Zachodni WBK S.A.	0,2498	-0,3493	0,3046
Pekao S.A.	0,5801	-0,6273	0,4078
PKO BP S.A.	0,8369	-0,8365	-0,06629
wszystkie banki	0,2556	-0,2354	-0,0243

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych wybranych banków dostępnych na ich oficjalnych stronach internetowych (data odczytu: 28.01.2015).

Analizując korelacje liczone pomiędzy udziałem danych pochodzących z różnych poziomów w sumie instrumentów finansowych i wskaźnikiem ROA dla wszystkich banków, można zauważyć, że korelacje liczone dla poziomu 1 i 2 są raczej słabe, w granicach od 0,23 do 0,25. Ciekawe jednak jest to, że w przypadku poziomu 1 korelacja jest dodatnia, a dla poziomu 2 – ujemna.

Analizując poszczególne banki, można zauważyć, że dla niektórych banków korelacje są silne. Przykładem może być bank BOŚ S.A., który wykazuje bardzo silną korelację dodatnią (0,95) między udziałem danych z poziomu 1 w sumie instrumentów finansowych a wskaźnikiem ROA . Oznacza to, że im większy jest udział tej kategorii w instrumentach finansowych, tym wyższy jest wskaźnik ROA . Z kolei zbyt wysoki udział danych z poziomu 2 w instrumentach finansowych ogółem zmniejsza wskaźnik ROA dla tego banku (silna korelacja ujemna – 0,8). Podobne korelacje (jeśli chodzi o znak i ich siłę oddziaływania) występują w przypadku banku PKO BP S.A. oraz Pekao S.A.

Warto również zauważyć, że dane z poziomu 3 nie mają zbyt dużego wpływu na wskaźnik ROA . Są to korelacje raczej słabe, a najwyższy ich wynik dotyczy banków: Pekao S.A. (0,40), BPH S.A. (0,39) i Banku Zachodniego WBK S.A. (0,30). W tych trzech przypadkach korelacje są dodatnie.

6. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych analiz można wnioskować, że udział instrumentów finansowych w sumie bilansowej rośnie i prawdopodobnie będzie rósł w przyszłości. Na szczęście wykorzystanie danych z poziomu 3 jest niewielkie (średnio

3,9% sumy instrumentów finansowych wycenianych w wartości godziwej). Jedyne Bank Zachodni WBK S.A. korzystał tego typu danych w większym zakresie (tj. 11%). Można zatem stwierdzić, że sytuacja, która dotyczyła banku Lehman Brothers nie grozi wybranym bankom działającym w Polsce.

Wyliczone korelacje pomiędzy stopniem wykorzystania danych z poziomu 3 a wskaźnikiem *ROA* są raczej słabe. Oznacza to, że banki nie wykorzystują tych danych do kreowania wyniku finansowego. Najwyższe, dodatnie, wskaźniki korelacji dotyczyły banku Pekao S.A. (0,4), BPH S.A. oraz Banku Zachodniego WBK S.A. (0,3). Szczególną uwagę należałoby zatem zwrócić na ostatni bank z uwagi również na jego wysoki udział w instrumentów finansowych w sumie bilansowej.

Literatura

- Barlev B., Haddad J.R., 2003, *Fair value accounting and the management of the firm*, „Critical Perspectives on Accounting”, no. 14.
- Bernheim Y., 1999, *Point de vue. Evaluation a la juste valeur. Un nouveau modele comptable*, Comptabilite, Controle, Audit.
- Hodder L.D., Hopkins P.E., Wahlen J.M., 2006, *Risk-relevance of fair value income measures for commercial banks*, „The Accounting Review”, vol. 81, no. 2.
- MSSF 13 “Wycena wartości godziwej”, International Accounting Standards Board, London 2011.
- Raiman R.A., 2007, *Fair value accounting and the present value fallacy: The need for an alternative conceptual framework*, „The British Accounting Review”, no 39.
- Ristea M., Jianu I., 2010, *Dynamics of the fair value in accounting*, Analele Stiintifice Ale Universitatii “Alexandru Ioan Cuza” Dina Iasi, Stiinte Economice, Bucharest.
- Zeff S.A., 2007, *The SEC rules historical cost accounting: 1935 to the 1970s*, Accounting and Business Research.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. nr 149, poz. 1674 ze zm.